

Het (af)tellen der jaren

Oud en wijs genoeg

Jongeren zijn misschien al in de gehele mensengeschiedenis een probleem. Ze schikken zich niet en zijn niet zo onder de indruk van wat de oudere generaties ervan gemaakt hebben. In de wetenschap dat de meesten toch wel op hun pootjes en in het gareel terechtkomen, kunnen ze rekenen op een zekere tolerantie, al of niet voorzien van pedagogische correcties. Dreigt het echt te gek te worden, bijvoorbeeld in de zestiger jaren, dan worden ze onderwerp van wetenschappelijke en maatschappelijke zorg; het gareel lijkt niet zo vanzelfsprekend meer. Nu hebben we 'het jaar der ouderen', er is dus weer een probleem. Ouderen gaan langer mee, behalve in de arbeid.

Dat er te veel van komen, heeft alles te maken met hun teruglopend aandeel in de betaalde arbeid. De logica van de markt zegt dan: ze brengen te weinig en kosten te veel. Dat ze ook nog in grote meerderheid die betaalde arbeid voor gezien houden, maakt hen tot een onaangepaste groep die in het gareel moet.

Onzekerheid als norm

Dat 'ouderenprobleem' zit best ingewikkeld in elkaar. Met bossen worden ouderen uit de betaalde arbeid gezet. Maar ja, de 'arbeidsparticipatie' moet omhoog, ze moeten blijven, maar dan wel onder aangepaste voorwaarden; eenvoudiger werk, met een eenvoudiger loon. Aan de andere kant gaan veel ouderen graag vrijwillig weg, zelfs met een eenvoudiger loon; ze willen ook wel eens genieten van hun leven. Dat is de eerste tegenstrijdigheid. Waarom stappen ouderen, ondanks bijvoorbeeld een inkomensverlies, uit die heilige loonarbeid? In de eerste plaats hebben ze gezien dat veel collega's die keus niet eens hebben kunnen maken, fysiek en psychologisch versleten en opgebrand, zijn ze afgedankt. Van vrijwilligheid was geen sprake, daarbij kostte het nog meer geld en vooral ellende. In de tweede plaats ervaren ze dat veel werk er niet aangenamer op wordt. De intensiteit stijgt, de eisen worden scherper en managers zingen de lof van de onzekerheid. De markt is grillig, de sociale zekerheid is te star, de arbeidswetten zijn te weinig flexibel, alles is in een stroomversnelling, zekerheden zijn ouderwets; de kracht van het heden ligt in de onzekerheid van de toekomst. Onzekerheid van werk en de inhoud ervan is de nieuwe norm van het management. Ouderen - dat zie je al bij bomen en huisdieren - zijn niet flexibel genoeg en wat veel erger is, ze zijn weerspannig. Maar ja, die niet-ouderen worden ook oud, ze hebben nu te maken met de norm van de onzekerheid, maar hoe lang houden ze dat vol? Als zij nog sneller verslijten en opgebrand raken, worden ze nog sneller oud voordat ze het zijn.

foto Chris Pennarts

Dat is een tweede tegenstrijdigheid. Met name het management staat voor dat probleem, hoe houden 'we' die nog-niet-ouderen vast, gegeven hun huidige en toekomstige omstandigheden?

Werkloosheid

Aan de bovenkant van de leeftijds ladder vallen er dus sporten weg. Al of niet vrijwillig. Het middendeel wordt zwaar belast en de daling van de gemiddelde leeftijd van degenen die arbeidsongeschikt verklaard worden, maakt duidelijk dat daar gaten vallen. Aan de onderkant van de leeftijds ladder is echter ook wat aan de hand. Er wordt nog niet gezegd dat het door die ouderen komt, maar de aanwas van jongeren stagneert. Met name na de eerste tien jaar van de volgende eeuw wordt de omvang van de beroepsbevolking als 'te klein' beschouwd. Daarmee wordt dan vooral bedoeld dat er te weinig mensen zullen zijn die via hun betaalde arbeid de kosten kunnen opbrengen voor al die anderen die niet meer 'werken'. Tegen de achtergrond van het voorgaande is dit een heel merkwaardige stelling. Ouderen - dat wil zeggen mensen die niet meer in staat worden geacht of gesteld betaalde arbeid te verrichten - worden steeds jonger en daarom worden de nog jongeren met een demografies vraagstuk opgezaagd. Met name ondernemers en erkende politici nemen hierop alvast een voorschot. Zo snel mogelijk moet het stelsel van sociale voorzieningen gekort en de 'arbeidsparticipatie' omhoog. Dus zitten we midden in een WAO-drama; wordt van de groeiende groep gedeeltelijk arbeidsongeschikten verwacht dat ze geschikt werk vinden; staat de VUT op springen; gaat het pensioen geflexibiliseerd worden en worden werkloze vrouwen, migranten en jongeren in een 'traject van arbeidsmarkttoeleiding' gezet. Maar er zijn nauwelijks vakatures en zelfs de geregistreerde werkloosheidscijfers stijgen fors. Dit is een derde tegenstrijdigheid.

Ouderwets

Uiteraard staat ook de vakbeweging voor deze tegenstrijdigheden. Verhoging van de 'arbeidsparticipatie' staat hoog op de agenda van haar beleid. Ouderen vliegen eruit; al of niet aanstaande Vutters nemen en verdedigen hun recht; de toenemende werkdruk en onzekerheid worden steeds meer aangekaart; de 'arbeidsmarkttoeleiding' loopt vast. De afgelopen twee jaar heeft de FNV over 'de problematiek van de ouderen' onderzoek verricht, bijeenkomsten en forums gehouden, beleidsnota's uitgebracht en een werkdokument opgesteld - het project "Werkend Ouder Worden". Ze heeft stelling genomen tegen 'leeftijdskriminaliteit'; gepleit voor loopbaanbegeleiding en 'seniorenparagrafen' in de CAO; voorstellen ontwikkeld voor een deeltijd-VUT, een vierdaagse werkweek voor 50-plussers, afschaffing voor nachtdiensten van 55-plussers enzovoort. En terecht. Even terecht is de eis voor wat in het jargon een 'preventief beleid' heet. De arbeidsomstandigheden zo aanpakken dat ook de arbeid kwaliteit krijgt. Dus: aangenaam, interessant, veilig, gezond en goed betaald. Alleen al gegeven de 30 procent leden van 50 jaar en ouder worden de tegenstrijdigheden de FNV te veel. Ook zij zit gevangen in de logica van de markt en de tang van de betaalbaarheid. Het seniorenbeleid staat bol van de vanzelfsprekendheid van 'loonaanpassingen'; oud en wijs betekent vooral ook minder. En voor de 50-plussers zal niet morgen, maar had eergisteren de arbeid gehumaniseerd moeten zijn, in ieder geval vandaag nog. Gebeurt dat niet, dan blijven we horen dat we 'oud en wijs genoeg' zijn om het leven te nemen zoals het nu eenmaal is. Kortom, laten we de weerspannigheid van ouderen en nog-niet-ouderen maar eens ouderwets ter hand nemen. Arbeidstijdverkorting, zal dat wat zijn?

Hans Boot